

ÉLETMŰVELTSÉG ÉS

INASOK

Nagyvárosi ember! ki az, aki reggel láthatatlanul otthonodba hozza a tejet, friss zsemlyét, kiflit és vajat? Ki az, aki a legújabb dallamot népiesen leegyszerűsítve füttyörészi melletted az utcán, hátán a csomag-hordó kosárral, miközben „jancsiszeges“ cipőivel ütemesen kopogtatja az utcaövet? Ki az, aki bámuló szemmel áll meg egy-egy kirakat előtt, kezében lóbálva a frissen talpalt cipőt? És ki rohan el hátad mögött szélsebesen, mint valami kerékpáros üstökös, megrémült járókelő? Ki a ponyvaregények közismert utcai olvasója és ki az, aki hódoló tisztelettel ugrik a boltokban ajtót nyitni *Neked* és biztosít *Téged, Dicső Vevő*, arról, hogy ő mindig, minden körülmények között alázatos szolgád marad?

Ugy-e, ráismerünk mindnyájan ebben a süvölvényben, kedves, kamaszképű ismeretlen ismerősünkben az inasra? Ott van ő mindenütt; az utcai csődületek, mozik, vasárnapi ligetek állandó alakja és lassan, észrevétlenül válik majd elegáns, brillantinoshajú segéddé, pocakosodó, kopaszodó, tekintélyes főnökké.

Ismerjük az inast, hiszen egész munkaköre a legszorosabban simul mindennapi életünkhöz és mégis: ki tud arról az útról, amelyet bejár attól a pillanattól, amikor a főnök megsimogatja a kis buksi fejet először, mintegy befogadva a szakmába, addig a pillanatig, amikor eléri álmai álmát: a felszabadulást, — mondom, ki tud erről a nehéz és fáradságos időről és ki nézett már mélyebben az ellenzős inasapka alá, a sokszor fáradt, néha mérges, nevető vagy síró, de mindenképen gyermekszemekbe?

Nos, ha komolyan kíváncsiak vagyunk erre a hétköznapi alakra, akkor legelőbb is a nevét kell megtanulnunk: nem *inas* ő, hanem *tanonc* vagy *tanuló*. Nem mintha megharagudnék az inas névért — dehogyan! —, de ha már egyszer a szabályok és törvények tanoncot emlegetnek, akkor nekünk is így kell neveznünk. Mert sok-sok szabály foglalkozik velük, részben, mert gyermekek, iskolások, nevelésre szorulóak, részben pedig, mert dolgozók, alkalmazottak, kenyérkeresők. De annak, hogy ők bármilyen jogi fogalom alá vonhatók legyenek, előfeltétele a *szereződés*, a tanonc legfontosabb okmánya. Ezt a hatóság előtt kell kötni s a szülő és főnök jelenlétében foglalják írásba a következő esztendőkre a gyermek sorsát. Meghatározzák a tartást-élelmezést, lakást, vállalt költségeket, bért és a szabadulási időt, azután aláírja mindkét fél és ezzel a gyermek hivatalosan is tanonccá vált. A „hivatalos“ szót úgy kell érteni, hogy a fiú sokszor a valóságban már jóval előbb is a cég alkalmazottja, csak hogy kifutói minőségben. Kedves olvasó, aki megszokta a társadalom minden rétegében fennálló ranglétrát,

véd jól az eszedbe, hogy nagy, igen nagy különbség van a tanonc és a „gyerek“, „fiú“, vagy a csak egyszerűen „gyere csak ide!“, „fogd csak meg!“ megszólítással illetett kifutó között. A kifutóról minden inas tudja, hogy ez akár tíz év múltán is csak legfeljebb „öreg kifutó“ lehet, míg a tanonci állapot fényes karriernek lehet az első lépcsőfoka, — elgondolhatjuk tehát, milyen emelkedést jelent a szerződés aláírásának pillanata a kifutóra nézve, aki — sokszor egy-másfél év után — most már végre a tanonc szerepkörében büszkélkedik.

Ez a szerepkör valójában kétlaki élet: ugyanabban az időben kenyérkeresettel egybekötött mesterségtanulás és serdülőkor, tehát érthetően különbözik a tanonc élete a tisztán kenyérkeresettel foglalkozó felnőttétől is, de az iskolás diákétól is. Valójában úgy áll a dolog, hogy a két életforma egymásba olvad: sokszor láthatjuk a tanoncgereket bámész szemmel silabizálni árumínőségek és mesterségbeli fogások előtt, de kitör belőle a gyakorlati életben mozgó ember néha éppen azon a helyen, ahol diáknak kellene lennie: az iskolában. A tanonc feladatköre akkora szóródást mutat — a mesterné síró gyerekének ringatásától kezdve egészen az elsejei „tapintatos pénzbeszédés“-ig —, hogy talán nincs is két egyformán eltöltött inasidő. Életének gerince mindenestre a szakma minél tökéletesebb kitanulása, de ez, legalábbis a műhelyben vagy üzletben pedagógiailag alig megszerezett elvek szerint történik. Ha valamit meg kell tanulnia, akkor azt a gyakorlati vonatkozás során sajátítja el. Így pl. azt a legegyszerűbb műveletet, hogy miként kell csinos csomagot készíteni a vevő számára, aligha mutatják meg a tanoncnak kettőnél többször életében tanító céllal, — úgy kell neki ellesnie a főnöktől, segédétől, más cégeknél, tehát természetévé válik a megfigyelés és a szemfülesség. De az is bizonyos, hogy nem is tekintély előtte az, aki az ő szakmájához nem ért! A mesteriség minden legapróbb fortélyát, a szakma esetleges különleges titkait is mind-mind a való élet során tanulja meg s ha a lelkiismeretes főnök oktatja, neveli, tanítja is a gondjaira bízott palántát, végeredményben számtalanul sok tanítómester és alkalom összehatásából adódik ki a szokásos 2—3—4 évi tanonckodás elmúltával az a készség, ügyesség és szakismeret, amivel a kezdő segédnek is rendelkeznie kell. A hippokrateszi mondás a tanoncra is áll, bár átalakítva: a főnök oktat, de a nevelést az élet végzi!

A tandíjat bizony, mint mindenütt, itt is meg kell fizetni. A türelmetlen, ideges életben elcsattanó pofonok még aránylag az enyhébb büntetés-nemhez tartoznak, mert sokkal fájdalmasabb az elrontott munka értékének a bérből való levonása vagy az a nagy megalázás, amikor a tanoncról a főnök kimondja: *ügyetlen!* Ezek a nehézségek azonban senkit sem riasztanak vissza a pályától, aminthogy tulajdonképpen jó is, hogy meg kell bizonyos akadályokkal küzdenie inaskorában, mert egyrészt nem marad előtte semmi ismeretlen a szakmában, másrészt pedig elhullik az oda nem való elem s még jó, ha inaskorában keres más pályát, nem pedig később, amikor a pályaváltoztatás sokszor pályatörést is jelent. Így az inasévek magasabb szempontból is nélkülözhetetlenek, valósággal szabályozói a gazdasági életnek, amennyiben biztosítják a folytonosságot az egymást váltó nemzedékek között, bizonyos konzervativizmust visznek a rohanó korbá és lehetővé teszik a helyét megálló, ügyes, ellenálló iparos- és kereskedőtársadalom legtermészetesebb úton való utánpótlását.

A modern államok mindenütt intézményesen gondoskodnak arról, hogy a tanonc ne csupán gyakorlati, hanem elméleti úton is gyarapíthassa szakképzettségét és egyidejűleg bizonyos ideálisan nevelő hatások is érvényesüljenek lelkivilágában. Ezt a célt a kereskedő- és iparostanonciskolák szolgálják. Szeretnek ide járni az inasok; az iskolakerülő köztük a legnagyobb ritkaság és annak a jele, hogy menthetetlenül a züllés útjára került. Elkeseredve fogadják a nem várt szünetet, a tanításnak valamilyen okból időelőtti befejezését, mert ilyenkor vissza kell menni az üzletbe, műhelybe, sepregetni, leltározni, egyszerűval dolgozni.

Nagyon szeretik egyéni tudásukat csillogtatni a nyilvánosság előtt: egy-egy táblai rajz, elszámolás, megkérdezett fogás bemutatására az iskolában mindig akad jelentkező. Általában a nyilvánosság emberei ők; nyoma sincs viselkedésükben a lámpaláznak, elfogódottságnak egy esetet kivéve: amikor a mindenható főnök előtt szerepelnek. Mert ilyenkor azután izzadnak és vörösödnek, tudván, hogy ügyességük jutalmat hoz, az elkövetett hibáért viszont kijár a gáncs. A büntetésekről szólunk már az előbb; mi lehet a tanonc jutalma?! Ó, sokszor olyan apróság, ami szinte neveltségesen csekély más szemében. A tanonctárs azonban elsápad az irigységtől, ha látja, hogy a főnök a másikat tünteti ki az összeadások ellenőrzésének jogával, rábízva a finomabb munkákat, a „borraival” helyre őt küldi ki, felmenti a leggyűlöltebb munka, a rossz időben való kommissiózás alól, megengedi neki a vevő önálló kiszolgálását, vagy éppenséggel a kirakat rendezését, — nem is szólva a jutalmak jutalmáról, a bérnek néhány pengőnyi felemeléséről. Ha valamelyik inast a felsorolt kitüntetések egyike éri, kitör belőle a tetszés: van aztán ilyenkor hangos füttyszó, dalolás és este-reggel a boltredőnyök géppuskaropogásszerű gördítése.

A vasárnap az inasra nézve a hernyóból lepkévé váló metamorfózis csodálatos napja. Vasárnap nem ismered meg a mindennap látott inast: ilyenkor legfeljebb dörzsölöd a szemedet, vajjon ki lehet ez a vakítóan sárgásfehér kesztyűjú, hullámosra fésült hajú, ragyogóan fényes cipős, pazarul megkötött nyakkendő gavallér, akinél csak az „alászolgája” olyan ismerős. Ilyenkor nincs főnök és nincs szekáns segéd, nincs kihordás, sem boltseprés, ilyenkor az arany szabadságot ki kell élvezni az első perctől az utolsóig. Templomozás után a délelőtt, ha nyár van és kirándulóhelyek a környéken, vidám vonulással telik, amit a célul kitűzött nyári vendéglőben fejeznek be és kezdetét veszi a falatozás, játék, heverés, hogy aztán nagy multság és igen szerény összegű fogyasztás után délután búcsút vegyenek a kirándulóhelytől és kitartó dalolással hazatérjenek. Télen a délelőtti korzoidöt hetyke korzózással töltik más cimborákkal együtt, délután jól esik az alvás a jó ebéd után, majd asztali tennisz vagy sakk jó, esetleg billiárdjáték, mozi vagy színház délutáni előadása — ha volt elég borraival a héten — és este a serdültebb korúak szívesen látogatják a kultúrházak, legényegyletek táncmultságait. Ott aztán domborodik az előkelőség a divatos vattavállak alatt! Olyan bók hangzanak el, hogy akármelyik multszázadbeli regényíró becsületére válnának. A vasárnap a szünni nem akaró jókedv napja — és tegyük hozzá: a szünni nem akaró étvágyé is. Ebben az egyben azonban tulajdonképen

nincs is különbség a vasárnap és hétköznap közt: a tanonc étvágya mindig elsőrangú és nincs buzgóbb pártfogója a fagylalt-, pattogatott kukorica-, sült tökmag- és sült tök-kereskedelem utcai képviselőinek, mint éppen az inas. Az ő zsebében mindig akad egy kis kenyérdarab, elsorvadt gesztenye vagy szentjánoskenyérdarab, amit buzgón rágesál mindig és mindenütt.

A sportot szereti s ha alkalma nyílik, maga is beáll művelői közé. Főleg azok az ágak érdeklik, amelyeknek hasznát veheti: a birkózás, ökölvívás és természetesen a labdarúgás. Nem is említjük azt a sportágat, amelyiknek valóságos művésze: a kerékpározást. A művészetek közül főleg a szabadokat kedvelik. Nem is beszélve a fokozott rajzolási kedvről — főleg falakra, kerítésekre, iskolából elhordott krétacsonkokkal —, nagy barátjai a fütyülésnek, éneknek. A hanglezekereskedés előtt félórát képesek ácsorogni, de művészeti rajongásuk igazi tárgya mégis a mozi, a film. *A mozi*: összes elfojtott fantáziájuknak kiélési helye s a moziba-menetel esemény, amitől korokat számítanak, mint az arabok Mohamed futásától. Természetesen holmi érzélgős szerelmi történetet vagy finom lélekrajzot ők nem becsülnék sokra és legfeljebb hangos cuppogással fejezik ki a nézőtér első soraiból jelenlétüket; az előadás végeztével pedig lemondóan legyintenek: *csuda ócska film volt!* De a háborús film, az izgalmas detektívdráma, hátborzongató grand-guignol? ez már igen! Ilyenkor előmerednek, mint a szuiundiánusok a várt vad felbukkanásakor, visszafojtják lélekzetüket s a csöndben csak különös egérnesz hallatszik: a tökmaghéj ropogtatása. A bűnös üldözésekor versenyt vágtatnak a lovasrendőrrel, biztatják, nógatják, megvető szavak hangzanak el az ügyetlenre és amikor végre kivilágosodik a nézőtér, megkönnyebbülten hagyják el drágán megváltott helyüket: *ezért érdemes volt fizetni!*

Mégis, minden mozirajongásuk ellenére sem fantaszták, ellenkezőleg, nagyon józanok céljaikban és törekvéseikben. Az igazi cél egészen egységes minden inasnál: önállónak lenni, főnök úrnak címeztetni és — *ó igen, ez nagyon lényeges!* — inast tartani! Mesterségüket és szakmájukat valamennyien igen komolyan veszik, okvetlenül érvényesülni akarnak s ezért szívesen tanulnak, akár szabad idejükből is szívesen áldoznak. Hogy aztán mégis olyan kevesen érik el az önállóságot, — hát: sok az eszkimó és kevés a foka!

Kedves olvasó, aki türelemmel végignézted ezt a néhány rapszódikusan megrajzolt vonást az inasról, töltsd ki lélekkel és tartalommal a hézagokat a magad tapasztalatai szerint. Tégy bele hibákat és erényeket, öregítsd vagy fiatalítsd, öltöztess fel sűrű vászonköpenybe vagy zöld köténybe, dugj a zsebébe egy-két olcsó füzetregényt, a füle mögé tégy kurta ceruzát, a hátára kosarat, kezébe csomagot, a szemébe — *ó, sokszor nagyon fáradt szemébe!* — huncut kacsintást és előtted áll ismeretlen ismerősöd, tisztelőd és az élet harcaiban részét korán kivevő embertársad, *az inas...*

Aldobolyi Nagy Miklós